

условие автономности нравственной жизни; абсолютная ценность личности и идеальная природа человеческой души, способная к бесконечному развитию и совершенствованию; абсолютный разум, правящий миром и историей; господство нравственных целей и добра. Все эти положения в своей совокупности входят в качестве неотъемлемой составляющей в философию христианского теизма, хотя, конечно, далеко не исчерпывают всего ее содержания. Итак, основные проблемы теории прогресса суть вместе с тем и проблемы философии христианского теизма и могут быть решены только на его основе.

Ключевые слова: соціально-економічний прогресс, мораль, християнство, лібералізм, соціалізм.

Abstract.

Batyuk L.A. The emergence and evolution the idea of socioeconomic progress.

Under the conditions of global transformation of political and social institutions, the entire system of social relations, scientific and practical interest is increasing in the theory and practice of progressive socio-economic transformations. The progress theory is based solely by means of positive knowledge, denying any rights and any number of religious knowledge. Positive science is not able to reveal the future of humanity. Confidence that that all good and reasonable win in the end, has no basis in the mechanical worldview: because there reigns an absolute accident. The basic tenets of the progress theory are: the moral freedom of the human person as the condition for the autonomy of the moral life; the absolute value of the person and the ideal nature of the human soul, capable of infinite development and improvement; absolute mind, ruling world and history; the dominance of moral goals and good. All such provisions in the aggregate are included as an integral part of the philosophy of Christian theism, although, of course, do not exhaust all of its content. Thus, the main problem of the progress theory and at the same time the problems of philosophy and Christian theism can be solved only on its basis.

Keywords: socio-economic progress, morality, Christianity, liberalism, socialism.

Стаття надійшла до редакції 29.08.2016 р.

Бібліографічний опис статті:

Батюк Л.А. Виникнення та еволюція ідеї соціально-економічного прогресу / Л.А. Батюк // Актуальні проблеми інноваційної економіки. – 2016. – № 4. – С. 12-16.

Batyuk L.A. (2016). The emergence and evolution the idea of socioeconomic progress. Actual problems of innovative economy, No 4, pp. 12-16.

УДК 631.15:330.31:339.1

ПОНОМАРЬОВ О.С., кандидат економічних наук, доцент,

Народний депутат України,

ЗАЙЦЕВ Ю.О., кандидат економічних наук, доцент, начальник

Центральної ОДПІ м. Харкова Державної фіскальної служби України

**ЕКОНОМІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ГАЛУЗЕВИХ ПРОПОРЦІЙ
ТА МАСШТАБІВ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ**

Пономарьов О.С., Зайцев Ю.О. Економічні передумови трансформації галузевих пропорцій та масштабів виробництва продукції аграрних підприємств.

В статті зазначається, що трансформації національної економічної системи супроводжуються кризовими явищами, загостренням політичної та соціально-економічної ситуації, що її обумовлює необхідність глибокого їх вивчення. Проведене дослідження динаміки відтворювального процесу в контексті ринкових трансформацій, а також умов і факторів, які визначають результативність і ефективність аграрних реформ. Обґрунтовані окремі пропозиції з приводу структурної перебудови із пріоритетним розвитком великих спеціалізованих аграрних підприємств. Встановлено, що негативні тенденції в розвитку аграрного сектору економіки обумовлені суб'єктивними причинами. Екстенсивне ведення виробництва супроводжується зниженням ефективності використання землі суб'єктами господарювання всіх організаційно-правових форм. Визначено, що дотримання продовольчої безпеки держави та формування збалансованого аграрного ринку можливе лише на основі відродження великих спеціалізованих сільськогосподарських підприємств із поступовим переходом до моделі розвитку інтенсивного типу.

Ключові слова: ринкова трансформація, аграрна реформа, аграрний сектор економіки, спеціалізовані аграрні підприємства.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Досвід свідчить, що трансформації національної економічної системи супроводжуються кризовими явищами, загостренням політичної та соціально-економічної ситуації, що викликає необхідність глибокого їх вивчення. Недостатня ефективність проведених реформ аграрного сектору економіки обумовлена багатьма об'єктивними та суб'єктивними причинами. Одна з них полягає у використанні шаблонної моделі аграрних реформ, сутність якої полягає в трансформації форм власності, примусовому руйнуванні сформованих пропорцій галузевої структури, лібералізації цінової політики.

Це вимагає поглибленого аналізу з позицій вітчизняного й світового досвіду розвитку сільського господарства. Виникає потреба в розробці основ регулювання цих процесів, в обґрунтуванні принципів комбінації господарських структур різних форм і розмірів – великих, середніх, дрібних з урахуванням природно-економічних та регіональних особливостей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ще на початку ринкових трансформацій оформилися два принципово різні напрями реформування аграрного сектору економіки України. Один з них базувався на концепції еволюційного підходу до реформування існуючих суб'єктів в організаційно-виробничій структурі ринкової орієнтації при збереженні великих розмірів сільськогосподарських підприємств [1, 2]. Прихильники іншого напряму обґрунтовували необхідність і доцільність широкомасштабного переходу до дрібних господарств з подальшим еволюційним процесом зростання концентрації виробництва та капіталу. Останнє спиралося на твердження, що чим дрібніші господарства, тим гнучкішими вони є, більше продукції виробляють і одержують більші питомі прибутки в розрахунку на одиницю земельної площі [3]. Орієнтацію на дрібнотоварне виробництво ці дослідники вбачали неминучою для України через збитковість виробництва в аграрних підприємствах, відсутність у держави

можливостей фінансування виробничих і соціальних програм тощо. [3]. На підтвердження цієї тези приводилися наступні «аргументи»: у країнах, які «розвиваються й мають такий рівень ВВП на душу населення, як Україна, зменшення середнього розміру господарства на 10 % збільшує виробництво продукції на 7 %, а зайнятість - на 8 %» [3]. Для більшої переконливості наводилися дані про ефективність розмірів ферм у таких країнах, як Кенія, Індію тощо. Це далеко не передові аграрні країни, а таке порівняння є принизливим для нашої держави. До того ж, наведені дані не відбивають загальносвітових тенденцій розвитку аграрного виробництва. Цю точку зору не розділяли провідні вчені економісти-аграрники України [4,5]. Вони вважали, що при визначенні стратегії реформування аграрного сектору необхідно враховувати як світовий, так і вітчизняний досвід, основні тенденції в розвитку аграрного виробництва. У цілому ж для світового сільського господарства характерним є розширення зростання концентрації сільськогосподарського виробництва.

У публікаціях останніх років висвітлюються різні аспекти цієї складної й багатопланової проблеми. Аналіз першого етапу ринкових трансформацій наведений у науковій доповіді «Про стратегію трансформації АПК і забезпечення продовольчої безпеки України», який виконаний групою вчених економістів – аграрників під керівництвом акад. І. Н. Лукінова та П. Т. Саблука [5]. Ця робота має комплексний характер і охоплює широке коло питань, пов'язаних з реформуванням аграрного сектору економіки та проблемою дотримання продовольчої безпеки України, у ній дана оцінка стану вітчизняного сільськогосподарського виробництва та забезпечення населення продовольством. Значне місце присвячене трансформації організаційної структури агропромислового виробництва, формуванню механізмів розвитку та управління ним, відтворенню ресурсного потенціалу та цілій низці інших актуальних питань.

Заслуговують на увагу наукові праці

акад. В.В. Юрчишина «Аграрні перетворення в Україні» (1999 р.), «Нетрадиційний погляд на сучасну аграрну політику» (2003 р.); «Формування й системний розвиток новітньої державної аграрної політики» (2007 р.) [7-9]. У цих наукових працях викладаються результати наукових досліджень реформування аграрних відносин в Україні. Основна увага зосереджена на питаннях об'єктивної необхідності ринкових трансформацій, досягненнях, прорахунках і соціально-економічних наслідках аграрної реформи. Обґрунтовується необхідність забезпечення комплексного підходу до здійснення аграрних реформ.

Формулювання цілей статті.

Дослідження динаміки відтворювального процесу в контексті ринкових трансформацій, а також умов і факторів, які визначають результативність і ефективність аграрних реформ. Обґрунтування деяких пропозицій по структурній перебудові із пріоритетним розвитком великих спеціалізованих аграрних підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. В 90-х роках минулого

сторіччя аграрні реформи в Україні почали здійснюватися в умовах загальної економічної кризи. Вони супроводжувалися глибокими політичними й соціально-економічними змінами, які по праву можуть бути віднесені до глобальних і фундаментальних трансформацій.

Ринкові трансформації в аграрному секторі економіки здійснювалися по моделям і рецептам Заходу за участю недостатньо компетентних вітчизняних реформаторів. У початковий період реформ загальною тенденцією розвитку економіки було руйнування фінансово-кредитної системи, гіперінфляція, цінові деформації й нееквівалентність товарного обміну, гострий дефіцит фінансових і матеріальних ресурсів, відсутність належного керування на всіх рівнях національної економіки. Не були чітко позначені кінцеві цілі та завдання трансформацій соціально-економічної системи. Фактично не існувала цілісна комплексна програма реформування АПК, у якій детально та поетапно були б визначені системи заходів, спрямованих на економічне зростання (рис. 1).

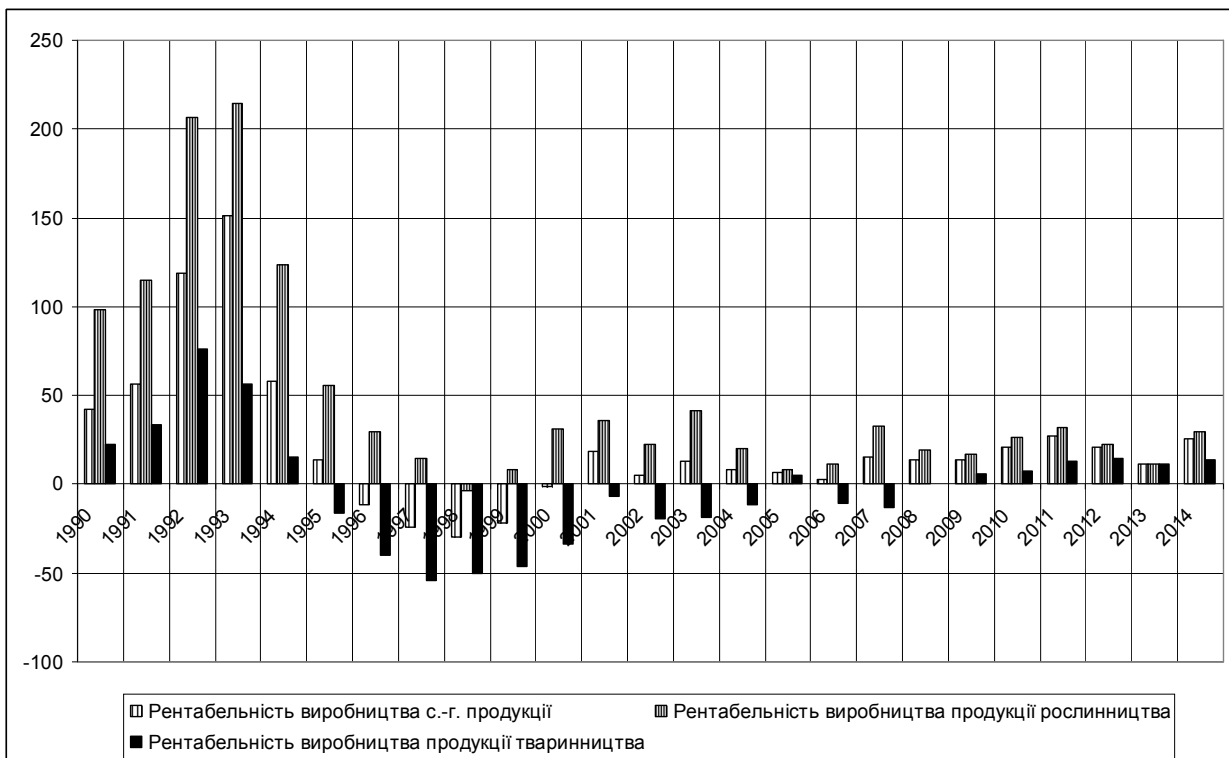

Рис. 1. Динаміка рівня економічної ефективності діяльності аграрних підприємств України в 1990-2014 рр., %

Уже в 1999 р. спад сільськогосподарського виробництва досяг критичної риси: обсяг виробництва валової продукції знизився у всіх категоріях господарств в 2 рази, а в аграрних підприємствах – в 3,5 рази. Абсолютне зниження обсягу виробництва валової продукції досягло 75 млрд. грн. При цьому в аграрних підприємствах це зниження становило 73 млрд. грн., а в господарствах населення – 1,5 млрд. грн., що певною мірою є наслідком імплементації системи збору інформації. Однак тривалий час ставка робилася саме на господарства населення, визначаючи ефективність реформування аграрного сектору підвищенням їх питомої ваги в загальному обсязі виробництва валової продукції. В 1990 р. питома вага господарств населення в загальному обсязі виробництва валової продукції сільського господарства становив 30,6 %, наразі вона перевищує 60 %.

Самі по собі відносні показники дають помилкове уявлення про тенденції розвитку аграрного сектора економіки. Тому що абсолютний приріст виробництва валової продукції в господарствах населення за 25-річний період виявився просто мізерним (8,7 млрд. грн., або 19,6 %), а збільшення їх питомої ваги в структурі виробництва валової продукції відбувся на фоні значного скорочення абсолютних значень її обсягу. Це спричинило різке зниження інтенсивності ведення виробництва, що знайшло відбиття в тенденції зміни показників виробництва валової продукції.

Тенденції зміни обсягів і структури виробництва валової продукції сільського господарства характеризуються галузевими особливостями. Більш швидкими темпами знижується виробництво продукції тваринництва. В 2014 р. у порівнянні з 1990 р. обсяг виробництва валової продукції тваринництва знизився в 2 рази, у тому числі в аграрних підприємствах в 3,5 рази. Господарства населення завжди вигідно відрізнялися тим, що успішно трансформували продукцію рослинництва, як власного виробництва, так і отриману по різних каналах від аграрних підприємств у продукцію тваринництва. Ця ситуація змінилась докорінно. За 1991-2014 рр.

виробництво валової продукції рослинництва збільшилося в 1,7 рази, зокрема, зерна – в 4,5 рази, а виробництво валової продукції тваринництва знижується стабільними темпами.

Заслужують самого серйозного аналізу й структурні зміни валової продукції. Істотні прирости обсягів виробництва продукції рослинництва не виявили позитивного впливу на динаміку відтворювального процесу в галузях тваринництва. Незважаючи на багаторазове розширення посівних площ, на значний ріст обсягів виробництва валової продукції рослинництва, господарства населення відчувають гострий дефіцит у кормах, особливо у фуражному зерні. Позитивної динаміки споживання концентрованих кормів у господарствах населення не спостерігається.

Галузі тваринництва у своєму розвитку потрапили під вплив тих же факторів, що й сільське господарство в цілому. Визначальним було катастрофічне падіння споживчого попиту на продукцію тваринництва через зубожіння основної маси населення. Це обумовило низькі ціни й збитковість виробництва. А як відомо, ринкова діяльність і збитковість виробництва речі не сумісні між собою.

Що стосується фермерських господарств, то в 2014 р. на їхню частку доводилося 11,4 % сільськогосподарських угідь і 13,1 % ріллі, однак їх питома вага в загальному обсязі виробництва валової продукції сільського господарства становив усього лише 3,9 % (в обсягах виробництва продукції рослинництва й тваринництва відповідно 5,8 і 1,5 %) [7]. Наведені вище показники відбивають реальну інтенсивність і ефективність використання землі (вона майже в 2 рази нижче, чим у сільськогосподарських підприємствах). У силу екстенсивного характеру виробництва, дуже слабкої технічної оснащеності ці господарства уступають аграрним підприємствам по врожайності основних сільськогосподарських культур, до того ж мають деформовану галузеву структуру: в 2000-2014 рр. питома вага продукції тваринництва в загальному обсязі виробництва валової продукції сільського

господарства коливався в межах 7,2-17,0% [7]. Тому без усунення галузевих деформацій побудувати раціональний виробничий тип і систему ведення сільського господарства неможливо.

Висновки. Негативні тенденції в розвитку аграрного сектору економіки обумовлені суб'єктивними причинами. Обсяг виробництва валової сільськогосподарської продукції скоротився в 2,9 рази, продукції тваринництва – в 3,5 рази. Приріст виробництва продукції в господарствах населення виявився в 7,6 рази менше величини абсолютного зниження обсягу виробництва в аграрних підприємствах. Фермерські господарства не одержали широкого розвитку. Займаючи 11,4 % сільськогосподарських угідь, вони виробляють лише двадцятку частину загального обсягу виробництва валової продукції. Екстенсивне ведення

виробництва супроводжується зниженням ефективності використання землі суб'єктами господарювання всіх організаційно-правових форм.

Дотримання продовольчої безпеки держави та формування збалансованого аграрного ринку можливе тільки на основі відродження великих спеціалізованих сільськогосподарських підприємств із поступовим переходом до моделі розвитку інтенсивного типу. Дві інші форми – фермерські господарства й господарства населення будуть такими, що доповнюють основну форму організації аграрного бізнесу. Успішний їх розвиток можливий тільки за умови тісної кооперації й інтеграції з великими підприємствами. Здійснювана в Україні наразі державна політика в аграрній сфері досі не виконала свого цільового призначення та вимагає серйозної корекції.

Література.

1. Лукінов І. Продуктивні сили села – основа його відродження і прогресу: Вибрані праці / І. Лукінов. – [у 2-х кн.]. – К.: ННЦ ІАЕ, 2007. – Кн. 2. – 2007. – 794 с.
2. Соловьев Н.Ф. Аренда как фактор преобразования отношений собственности в аграрном секторе экономики. Арендные отношения в системе экономического механизма хозяйствования / Н.Ф. Соловьев // Харьковский государственный аграрный университет: сборник научных трудов. – Харьков, 1992. – С. 5-16.
3. Гайдуцький П.І. Економічні реалії та індустріальні міражі / П.І. Гайдуцький // Урядовий кур'єр. – 1999. – № 244.
4. Про стратегію трансформації АПК і забезпечення продовольчої безпеки України: Наукова доповідь // Економіка АПК. – 2000. – № 8. – С. 3-36.
5. Молдаван Л.В. Деякі питання реалізації аграрної політики: аналітична записка / Л.В. Молдаван. – К.: Інститут економіки НАН України, 2001. – 48 с.
6. Юрчишин В. Формування і системний розвиток новітньої державної аграрної політики / В. Юрчишин // Економіка України. – 2007. – № 10. – С. 4-14.
7. Сільське господарство України в 2014 році: статистичний щорічник / За ред. О.М. Прокопенка. – Київ: Держаналітінформ, 2015. – 379 с.

References.

1. Lukinov I. (2007). *Produktivni sili sela – osnova yogo vidrozhennya i progresu* [The productive forces of the village as a basis of its revival and progress]. (Vols. 1-2). Kyiv: NNTs IAE, Vol. 2, 2007, p. 794 [in Ukrainian].
2. Solovev N.F. (1992). *Arenda kak faktor preobrazovaniya otnosheniy sobstvennosti v agrarnom sektore ekonomiki. Arendnye otnosheniya v sisteme ekonomicheskogo mehanizma hozyaystvovaniya* [Rent as a factor of transformation of property relations in the agrarian sector of the economy. Lease relations in the system of economic management mechanism]. *Harkovskiy gosudarstvennyy agrarnyy universitet: sbornik nauchnykh trudov – Kharkiv state agrarian University: collection of scientific papers.* (pp. 5-16). Harkov: KSAU [in Russian].
3. Gaydutskiy P.I. (1999). *Ekonomichni realiyi ta industrialni mirazhi* [Economic realities and industrial mirages]. *Uryadoviy kur'er – Government courier*, No 244 [in Ukrainian].
4. *Pro strategiyu transformatsiyi APK i zabezpechennya prodovolchoyi bezpeki Ukrayini* [Strategy of transformation of agriculture and ensure food security of Ukraine]. (2000). *Ekonomika APK – Economy AIC*, No 8, pp. 3-36 [in Ukrainian].

5. Moldavan L.V. (2001). *Deyaki pitannya realizatsiyi agrarnoyi politiki: analitichna zapiska* [Some issues of implementation of agrarian policy]. Kyiv: Institut ekonomiki NAN Ukrayini, p. 48 [in Ukrainian].
  6. Yurchishin V. (2007). Formuvannya i sistemniy rozvitok novitnoyi derzhavnoyi agrarnoyi politiki [The formation and development of new system of state agricultural policy]. *Ekonomika Ukrayini – Ukraine's Economy*, No 10, pp. 4-14 [in Ukrainian].
  7. Prokopenko O.M. (Ed). (2015). *Silske gospodarstvo Ukrayini v 2014 rotsi* [Ukraine's agriculture in 2014]. Kyiv: Derzhanalitinform, p. 379 [in Ukrainian].
-

Аннотация.

Пономарев А.С., Зайцев Ю.А. Экономические предпосылки трансформации отраслевых пропорций и масштабов производства продукции аграрных предприятий.

В статье отмечается, что трансформации национальной экономической системы сопровождаются кризисными явлениями, обострением политической и социально-экономической ситуации, что и обуславливает необходимость глубокого их изучения. Проведенное исследование динамики воспроизводственного процесса в контексте рыночных трансформаций, а также условий и факторов, определяющих результативность и эффективность аграрных реформ. Обоснованы отдельные предложения относительно структурной перестройки с приоритетным развитием крупных специализированных аграрных предприятий. Установлено, что негативные тенденции в развитии аграрного сектора экономики обусловлены субъективными причинами. Экстенсивное ведение производства сопровождается снижением эффективности использования земли субъектами хозяйствования всех организационно-правовых форм. Определено, что соблюдение продовольственной безопасности государства и формирования сбалансированного аграрного рынка возможно только на основе возрождения крупных специализированных сельскохозяйственных предприятий с постепенным переходом к модели развития интенсивного типа.

Ключевые слова: рыночная трансформация, аграрная реформа, аграрный сектор экономики, специализированные аграрные предприятия.

Abstract.

Ponomarev O.S., Zaitsev Yu.O. Economic background for the branch proportion and commodity production scale transformation of agricultural enterprises.

The article notes that the transformation of the national economic system, accompanied the crisis, the aggravation of the political and socio-economic situation that necessitates in-depth study. The study of the dynamics of the reproductive process in the context of market transformations, as well as conditions and factors that determine the effectiveness and efficiency of agricultural reforms. Justified by the individual proposals concerning structural adjustment, with a priority on the development of large specialized agricultural enterprises. It is established that the negative trends in the development of the agricultural sector due to subjective reasons. Extensive production is accompanied by a decrease in the efficiency of land use by economic entities of all legal forms. Determined that compliance with the food safety of the state and the formation of a balanced agricultural market is only possible on the basis of the revival of large specialized agricultural enterprises with a gradual transition to the development model of intensive type.

Key words: market transformation, agrarian reform, agricultural sector, specialized agricultural enterprises.

Стаття надійшла до редакції 29.08.2016 р.

Бібліографічний опис статті:

Пономарьов О.С. Економічні передумови трансформації галузевих пропорцій та масштабів виробництва продукції аграрних підприємств / О.С. Пономарьов, Ю.О. Зайцев // *Актуальні проблеми інноваційної економіки*. – 2016. – № 4. – С. 16-21.

Ponomarev O.S., and Zaitsev Yu.O. (2016). *Economic background for the branch proportion and commodity production scale transformation of agricultural enterprises. Actual problems of innovative economy*, No 4, pp. 16-21.

